

Nr 493

Av herr Ohlin m. fl., om höjning av de allmänna barnbidragen.

Snart sagt varje analys av ett allvarligt socialt problem för så småningom fram till ett begrundande av familjens situation. Det är naturligt, inte minst därför att det är i familjen som individen får sin första sociala fostran. Det är där den blivande samhällsmedborgaren får lära sig känna, tänka och handla i ett samspel med andra människor. Omsorgen om familjen är därför en uppgift som intet samhälle kan försumma utan oersättliga förluster. Även om man måste ha klart för sig att det finns en given gräns för både samhällets möjlighet och för dess behörighet att påverka familjens liv återstår ett brett fält av åtgärder, som kan förbättra dess villkor. Det ankommer på samhället att föra en stödjande, familjevänlig politik, som ökar möjligheterna för unga människor att bilda hem, lättar barnförsörjarnas ekonomiska börda och främjar tillkomsten av goda uppväxtvillkor för barnen.

Det framstår som ett för samhället generande förhållande att ett stort antal unga människor som önskar bilda hem tvingas skjuta förverkligandet av sina planer på en i många fall avlägsen framtid på grund av att de inte kan få bostad. De svårigheter som möter dessa ungdomar leder till personliga och sociala problem som inte får bagatelliseras.

Vid årets riksdag har folkpartiets riksdagsgrupp i en partimotion föreslagit att frågan om ett ungdomens målsparande för bostadsändamål skall bli föremål för en skyndsam utredning. Ett visst sparbelopp, uppnått genom lönesparande av den ena av kontrahenterna eller av båda tillsammans, föreslås medföra förtursrätt att erhålla lägenhet. Vi kan i detta sammanhang inskränka oss till att påpeka den positiva effekt på ungdomens sparlust och vilja till ansvarstagande som härigenom skulle skapas. Det har ofta talats om behovet av ett ökat ungdomssparande. Det är naturligt att ett sådant skulle stimuleras om ungdomen finge konkreta mål att inrikta sitt sparande på.

Enligt vår mening har familjepolitiken sin väsentligaste uppgift i att förbättra barnens uppväxtförhållanden. Riktningen för samhällets strävanden måste här vara att underlätta den familjelivets renässans som måste ske om inte allt fler unga människor skall gå ut i livet utan den fasta livsriktning och den känslomognad som hemmets intima gemenskap kan ge. Det är naturligt, att det allmänna strävar efter att vidga den materiella ram som familjen har att leva inom utan att fördenskull beskära dess möj-

ligheter till personligt ansvarstagande och planerande. De vägar som man här kan gå fram på är dels ett rimligt hänsynstagande till barnfamiljernas försörjningsbörd vid beskattningen, dels socialpolitiska stödåtgärder av kontant- eller servicenatur.

En rad initiativ har under 1956 års riksdag tagits från vårt håll i syfte att förbättra familjernas villkor. För att ge en samlad bild av dessa förslag, redovisas här kortfattat en del av dem.

Höjning av förvärvsavdraget för gift kvinna

Enligt vår mening tas vid beskattningen av äkta makar alltför liten hänsyn till de merkostnader, som gifta kvinnor med förvärvsarbete får bära för inkomstens förvärvande. Detta drabbar i speciell grad familjer med barn, där kostnaderna för hemarbetet är särskilt betydande. Man kan inte med fog hävda att den rimliga lösningen mera allmänt ligger i att de inkomsttagare det gäller skall avstå från sitt förvärvsarbete och i stället ägna hela sin tid åt hemmets skötsel. Det är här ofta fråga om kvalificerad arbetskraft, vilken insätts på områden där en besvärande brist råder på utbildat folk.

1954 års riksdag hemställde i en skrivelse till Kungl. Maj:t om en översyn av reglerna om förvärvsavdraget. Frågan har sedan hänskjutits till 1950 års skattelagssakkunniga, där den emellertid på grund av anhopningen av utredningsuppgifter fått stå tillbaka. I andra denna dag väckta motioner, I: 293 och II: 224 har vi yrkat att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära att omedelbara åtgärder vidtages i syfte att påskynda lösningen av frågan om förvärvsavdraget, så att förslag kan framläggas för nästa års riksdag. Vi får alltså hänvisa till detta yrkande.

Utvidgning av hemhjälpsverksamheten

En social service som kommit att få mycket stor betydelse för hemmen är hemvårdarinneverksamheten. Då hustrun vid sjukdom eller barns börd behövt ersättare i hemarbetet, har tillgången till en hemvårdarinnas insatser betytt en avgörande hjälp. Denna verksamhet har nu stabiliserats, och i en särskild motion från folkpartihåll vid årets riksdag föreslås nu att de gränser, som under försöksstadiet försiktigtvis satts för dess omfattning, delvis slopas. För närvarande är det ett mycket begränsat antal familjer som kan få glädje av hemhjälpsverksamheten. En utvidgning skulle medföra att fler kom i åtnjutande av denna viktiga samhällstjänst, samtidigt som många överansträngda husmödrar kunde få hjälp, även om i deras fall inte en direkt katastrofsituation förelåg, vilket med nuvarande resurser på området nästan blivit en förutsättning för hjälpens anlitan. I samma motion begärs också en översyn av den nuvarande semesterhemsverksamheten för mödrar syftande bland annat till att en del av hemmen skulle kunna användas också för familjesemester.

Beträffande yrkandet får vi hänvisa till denna motion.

Utbyggnad av småbarnsinstitutionernas verksamhet

Det arbete som bedrivs av småbarnsinstitutionerna — i första hand daghem och förskolor — har mött stor uppskattning från hemmens sida. Inom denna verksamhet får barnen ägna sig åt personlighetsutvecklande sysselsättningar, samtidigt som deras mödrar under en del av dagen får en viss avlastning av sin arbetsbörda eller frigörs helt för förvärvsarbete.

Trots den utveckling som skett på området har hemmens efterfrågan på platser för sina barn vid dessa institutioner inte på långt när kunnat mötas. Störst är efterfrågan när det gäller förskolorna. Under år 1954 måste vid dessa 17 000 barn avvisas, d. v. s. nästan lika många som kunde tas emot. Här föreligger alltså ett stort behov av utbyggnad. Denna kan såsom i en folkpartimotion vid årets riksdag förordas stimuleras genom ökade statsbidrag. En fortsatt expansion förutsätter också en ökad utbildning av lärarkrafter. I samma motion föreslås därför en väsentlig ökning av den statliga bidragsgivningen till förskoleseminarierna i syfte att öka deras utbildningskapacitet.

Beträffande yrkandet får vi hänvisa till denna motion.

Initiativ i syfte att minska hemmens utbildningskostnader

Med hänsyn till att för alla barnfamiljer kostnaderna för barnens skolgång — såväl de direkta utgifterna som barnens uteblivna inkomst vid förlängd skolplikt — blivit en mycket stor post i familjebudgeten, måste man vid en bedömning av barnfamiljernas ekonomiska ställning ta hänsyn till vad samhället gör för att underlätta och förbilliga studiegången.

I en särskild skolmotion vid årets riksdag föreslår vi en rad åtgärder i sådant syfte. För dem som går till studier i realskola och gymnasium existerar en betydande studiehjälp. Särskilt för resande elever har emellertid de faktiska kostnaderna länge avsevärt överstigit stödet. Vi föreslår i överensstämmelse med studiehjälpsnämndens förslag en höjning till 46 kronor per månad för dessa elever. Departementschefens förslag är 40 kronor per månad. Vi yrkar likaså bifall till studiehjälpsnämndens förslag att studiebidrag må utgå till icke svenska elever.

För de många elever som på grund av bristande reseomöjligheter måste inackorderas på främmande skolort är elevhem ofta en räddning undan dåliga hyresrum och bristande tillsyn. Vi föreslår en ökad ram för de statliga bidragen till dessa elevhem från nuvarande 1 200 000 till 3 000 000 kronor.

Utvecklingen av skolmåltidsverksamheten hämmas allvarligt genom att staten bär en sjunkande andel av kostnaderna. Från vårt håll begäres förslag till 1957 års riksdag om förbättrade statsbidrag till skolmåltidsverksamheten.

Terminsavgifterna har skapat betydande orättvisor mellan föräldrar till barn i statliga skolor och kommunala samt i folkskolan inbyggda realskolor.

Vi begär, att riksdagen från och med budgetåret 1956/57 infriar sitt principbeslut från 1950. Föräldrarna befrias därmed från utgifter på sammanlagt 10 milj. kronor.

Korrespondensstuderande ungdom gör stora uppoffringar. Vi föreslår en höjning av statens anslag till stipendier från 50 000 kronor till 80 000 kronor.

Naturastipendierna vid universitet och högskolor utgör för de obemedlade studenterna en utväg undan alltför svår skuldsättning. Vi begär med instämmande i Sveriges förenade studentkårers förslag en höjning av denna anslagspost för budgetåret 1956/57 till 6 479 000 kronor, vilket innebär att man som målsättning inriktar sig på stipendiering av en fjärdedel av de nyinskrivna studenterna.

Beträffande yrkandena under här berörda punkter hänvisar vi till våra motioner I: 421 och II: 513.

En positiv lösning av frågorna om avdragsrätt vid beskattningen för studiekostnader och för periodiskt understöd åt studerande skulle — förutom att den skulle innebära en skattemässigt rättvisare avvägning — innebära en avsevärd ekonomisk förbättring för de studerande och därigenom stimulera till vidareutbildning. Dessa frågor har vid flera tillfällen aktualiserats av riksdagen, men utan att detta hittills lett till något förslag från Kungl. Maj:t. I en särskild skattemotion vid årets riksdag har vi yrkat på att riksdagen i en skrivelse till Kungl. Maj:t bör hemställa att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om sådana åtgärder, att ett förslag i frågan snarast kan föreläggas riksdagen.

Skattelättnad för barnfamiljerna

I nuvarande läge förefaller det oss vara synnerligen angeläget att en sådan förändring av beskattningsreglerna kommer till stånd, att principen om skatt efter förmåga kommer till sin rätt också när det gäller barnfamiljerna. Den andel av sin inkomst som den enskilde får avstå till det allmänna har nu nått en sådan höjd, att detta rättviseproblem fått ökad betydelse. Genom dess lösning skulle en välmotiverad förbättring av barnfamiljernas villkor ske. Rätten till det primära ansvarstagandet för barnens försörjning och fostran framstår för de flesta föräldrar som en personlig tillgång, som man inte vill avhända sig genom att flytta över en allt större del av sitt ansvar på samhället. Mot detta föräldrarnas ansvar svarar emellertid samhällets skyldighet att också gentemot barnfamiljerna i rättmätig grad tillämpa den för beskattningen grundläggande bärkraftsprincipen. I längden måste det enligt vår mening framstå som en huvudlinje för familjepolitiken att man genom ett rimligt hänsynstagande till försörjningskostnaderna låter barnförsörjarna behålla en större del av sina inkomster och därigenom ger mer rum för familjens egen ekonomiska planering, präglad av fritt val och ansvarstagande. Detta hindrar inte att också de rent socialpolitiska inslagen

i familjepolitiken för överskådlig tid framåt kan betraktas som berättigade och nödvändiga.

Hänsyn till försörjningsbördan tas för närvarande i svensk beskattning i första hand genom det gällande högre ortsavdraget för äkta make, samt genom användandet av en mindre progressiv skatteskala för gift inkomsttagare än för ensamstående. Ser man emellertid på skatteavvägningen mellan den barnlösa familjen och barnfamiljen, framkommer effekten av det bristande hänsynstagandet till barnkostnaderna. Bortser man från det förhållandet att förvärvsavdraget för gift kvinna är högre om hon har hemma- varande barn och att hänsyn till barnkostnaderna tas genom det ökade ortsavdraget för ensamstående som har vårdnaden om minderåriga barn, spelar inte längre försörjningsplikten mot barn in vid beräkningen av skatten.

Som mått på hushållets skatteförmåga används i den svenska beskattningen schematiskt uttryckt dess samlade inkomst. Det material som av 1954 års familjeutredning redovisas som belysning av barnfamiljernas ekonomiska läge visar — även om utredningens tolkning av det på vissa punkter kan diskuteras — mycket klart att den samlade inkomsten är ett mycket bristfälligt mått på den ekonomiska bärkraft som familjen har. Denna bestäms givetvis i hög grad av det antal familjemedlemmar som skall försörjas på inkomsten.

En bild av den minskning av den ekonomiska bärkraften som oundvikligen följer med barn ges av familjeutredningen. Vid de jämförelser mellan barnfamiljernas och andra inkomsttagares materiella villkor som utredningen gör har den som mått på familjens standard använt familjeinkomsten fördelad på antalet konsumtionsenheter. Hänsyn har då också tagits till att barnens konsumtionsbehov är mindre än de vuxnas. Medan den vuxne betraktas som en konsumtionsenhet sättes för barnen genomsnittssiffran 0,6.

Som exempel på de resultat som denna metod för fram till kan nämnas att den, tillämpad på resultaten av socialstyrelsens levnadskostnadsundersökning för år 1952, om genomsnittet för makar utan barn (dock inte pensionärer) sätts lika med 100, ger följande indextal för den genomsnittliga materiella standarden i olika barnfamiljer: för makar med ett barn 73, med två barn 66, med tre barn 63 och slutligen med fyra eller flera barn i genomsnitt 57. En bearbetning med samma metod av taxeringsstatistiken för inkomståret 1952 visar hur starkt standarden sjunker med stigande barnantal. Av gruppen »makar med ett barn» hade när det gäller stadsbefolkningen 11 procent en disponibel inkomst som var mindre än 2 500 kronor per konsumtionsenhet. Procentsiffran stiger för tvåbarnsfamiljerna till 18 procent, för trebarnsfamiljerna till 33 procent och för familjerna med fyra eller flera barn till 65 procent. (SOU 1955: 29; sid. 94—95.)

En viss oklarhet råder i vad mån de allmänna barnbidragen, som infördes som en ersättning för de tidigare gällande barnavdragen, skall anses

utgöra en integrerande del av beskattningssystemet. Den uppfattningen har emellertid alltmera vunnit överhand och synes också präglade familjeutredningens resonemang, att barnbidragen närmast bör betraktas som ett socialpolitiskt instrument och inte som ett led i skattedifferentieringen, även om barnbidraget naturligtvis får inräknas i den inkomst varpå — vid sidan av hänsyn till barnförsörjningsbördan — en bedömning av skattekraften grundas. Det kan därför inte betraktas som någon dubbling om man vid sidan av de allmänna barnbidragen har ett skattesystem med barnavdrag. En sådan kombination hör tvärtom till regeln i de länder där kontanta barnbidrag utgår.

Starka skäl talar alltså för att barnavdrag åter bör införas i den svenska beskattningen. Det är av vikt att den skattelättnad för barnfamiljerna som härigenom vinnns förverkligas i en snar framtid. Vi vill därför föreslå, att frågan om införande av skattefria barnavdrag såväl i den statliga som den kommunala beskattningen blir föremål för en skyndsam utredning, så att förslag kan framläggas till nästa års riksdag. Detta yrkande framställs av oss i den förut berörda av oss i dag väckta skattemotionen, till vilket yrkande vi alltså får hänvisa.

En justering av de kontanta stödåtgärderna bör också övervägas

Värdet av de 1947 beslutade allmänna barnbidragen har allvarligt reducerats genom den förda politikens oförmåga att bevara ett fast penningvärde. Trots att en väsentlig utbyggnad av det statliga familjesociala stödet har skett på olika vägar sedan barnbidragen infördes, har den inte givit full kompensation för penningvärdeförsämringens effekt på barnbidragen. Vi anser det därför vara oundgängligt att en höjning av de allmänna barnbidragen sker i en nära framtid. Vid övervägandet av denna fråga måste den självfallet ses i samband med de skattelättnader, som eventuellt kommer att beredas barnfamiljerna. Även utformningen av barnbidragen förjäna att närmare genomdiskuteras.

Med hänvisning till vad vi ovan anfört hemställer vi,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam utredning om höjning av de allmänna barnbidragen som komplettering till införandet av barnavdrag vid beskattningen, varom utredning begärts av oss i annan ordning, i syfte att åstadkomma den på lämpligaste sätt avvägda förbättringen av barnfamiljernas ställning.

Stockholm den 26 januari 1956

Bertil Ohlin

Wald. Svensson
i Ljungskile
Manne Ståhl

O. Malmberg
Skövde
Henning Gustafsson
i Skellefteå

Bertil v. Friesen
Sven Gustafson
i Göteborg